

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

SURDOPEDAGOGIKA VA SURDOPSIXOLOGIYA ASOSLARI
O'QUV DASTURI

Bilim sohasi: 100000 – Ta'lim
Ta'lim sohasi: 110000 – Ta'lim
Ta'lim yo'nalishi: 60112700-Maxsus pedagogika: surdotarjimonlik
faoliyati

Chirchiq – 2023

Fan/modul kodi SSA 105		O'quv yili 2023-2024	Semestr 2	ECTS - Kreditlar 5	
Fan/modul turi Majburiy		Ta'lim tili O'zbek		Haftadagi dars soatlari 4	
1.	Fanning nomi		Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	Surdopedagogika va surdopsixologiya asoslari		60	90	150
2.	I. Fanning mazmuni. Fanni o'qitishdan maqsad –talabalarga eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning o'ziga xos psixologik xususiyatlari, psixologiya metodlari, o'quv-korreksion jarayonning barqaror psixologik muhiti, psixologik tadqiqotlar mohiyatiga doir nazariy va amaliy ma'lumotlar tashkil etadi. Fanni o'qitish vazifasi - Surdopedagogikaga kar yoki zaif eshituvchi bolalarni o'qitish nazariyasi tarixi, kar va zaif eshituvchi bolalarning psixologik rivojlanish, o'quv fanlarini o'qitish, talaffuzni o'rgatish va "lab bilan o'qish", mehnatga o'rgatish, tarbiyaviy ishlar metodikalari kiradi. II. Nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari) II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi: 1-mavzu. Surdopedagogika va surdopsixologiya faining maqsad, vazifalari, obyekti va predmeti. Surdopedagogika (lot. surdus kar va pedagogika) — defektologiya tarmog'i; kar yoki zaif eshituvchi bolalarni maxsus o'qitish va tarbiyalash masalalarini ishlab chiqadi. 2-mavzu. Eshitishi nuqsoni bo'lgan bolalar ta'lim tizimi. Tilga o'qitishning zamonaviy tizimini tasniflash. Kar o'quvchilarini tilga o'qitishning tarixiy tizimi haqida qisqacha suhbat mimik, yozma va sof og'zaki metodlar. Mustaqillik davrida eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar maktabida tilga o'qitish tizimini qayta qurish, nutqiy muloqot printsipi boyicha tilga o'qitish tizimi, nutqiy muhit yaratish. Tilga o'qitish tizimidagi nutq formalari. Daktil nutqi: uni muloqot quroli sifatida nutqni shakllantirishdagi roli. 3-mavzu. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni o'qitishning mazmuni va metodlari. Maktabgacha ta'lim va tarbiya bolalarni o'qitish va tarbiyalashga, ularni intellektual, ma'naviy-axloqiy, etik, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga, shuningdek bolalarni umumiy o'rta ta'limga tayyorlashga qaratilgan ta'lim turidir. Maktabgacha ta'lim va tarbiya olti yoshdan yetti yoshgacha bo'lgan bolalarni boshlang'ich ta'limga bir yillik majburiy tayyorlashni ham nazarda tutadi.				

4-mavzu. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar tarbiya nazariyasi.

ko'ra maxsus ta'limda zaif eshituvchi bolalar ta'lim tarbiya xususiyatlarini yechishda muhim masala hisoblanadi. Zaif eshituvchilarda eshitish funksiyasini qoldiqlarini tekshirishlar shuni ko'rsatdiki maxsus tashkil qilingan o'quv jarayoni va mashq qilish yordamida bu funktsiya rivojlanadi. Eshitish idrokini rivojlantirishda ona tili va nutq o'stirish mashg'ulotlari muhim rol o'ynaydi. Shunda zaif eshituvchi bolalar nutqini rivojlantirish darajasini olishadi.

5-mavzu. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarda analizatorlarning funksional imkoniyatlaridan foydalanish.

Eshitish analizatorlari, eshitish sistemasi — tovush tebranishlarini eshitish organlari orqali sezib, tahlil qiladigan mexanik retseptorlar va nerv tuzilmalari majmui. Eshitish analizatorlarining tuzilishi, ayniqsa, uning periferik qismi odamda va hayvonlarda farq qiladi. Eshitish analizatorlari hasharotlarda timpanal organ, suyakli baliqlarda suzgich pufagi hisoblanadi. Suzgich pufagining tebranishi veberov apparatiga, undan ichki quloqqa o'tadi.

6-mavzu. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida korreksion mashg'ulotlar

Korreksion rivojlantiruvchi mashg'ulotlardan ko'zlangan maqsad: O'quvchilarda quvnoq ijobiy kayfiyatlarni, o'ziga bo'lgan ishonchni, ruhiy tetiklikni oshirish, stressni yengish, gruh a'zolari o'rtasida ijobiy emotsional muhitni yaratish, o'zlariga bo'lgan qiziqishlarini, diqqatni, chaqqonlikni oshirish idrok etish va qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirish

7-mavzu. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning ruxiy rivojlanishining o'ziga xosligi.

Kar chaqaloqlar mutlaqo normal bolalardir. Shuningdek, ular yugurishni, o'ynashni, raqsga tushishni, zavqlanishni va hazil o'ynashni, turli xil narsalar bilan tajriba qilishni, qurishni, haykaltaroshlikni va chizishni yaxshi ko'radilar. Lekin ko'pincha ular bilan o'ynash uchun hech kim yo'q. Eshituvchi bolalarning otalari ularning karlar bilan muloqot qilishni rag'batlantirmaydi, ba'zan esa bunday aloqalarni oldini oladi. Chunki o'qimagan kar bola gapirmaydi. Aniq nutq o'rniga undovlar qiladi, ba'zan imo-ishoralarni ishlatadi, murojaat qilingan nutqni tushunmaydi. Bunda uning xulq-atvori oddiy eshitish qobiliyatiga ega tengdoshlaridan keskin farq qiladi, agar ular yoshi tufayli gapira olmasalar, murojaatni tushunadilar.

8-mavzu. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar sezgi va idrok xususiyatlari

Idrok jarayonida qaysi analizatorning yetakchi rol o'ynashiga qarab: ko'rish, eshitish, teri tuyish knestezik harakat, hid bilish va ta'm bilish idroklari bir-biridan farq qilishi hamda yashash shakllariga qarab idrok: fazoni vaqtni va harakatni idrok qilishga bo'linishi, idrok faollik darajasiga qarab: ixtiyorsiz va ixtiyoriy shakllarga bo'linishi haqida so'z yuritilgan.

9-mavzu. Eshitish qobiliyati buzilgan shaxslarning diqqat va xotira xususiyatlari

Xotira – oldin idrok etilganni ifodalash, saqlash va tasvirlash bilan belgilanuvchi ongli ruhiy jarayondir. Xotirada insonning oldingi tajribasi, uning faoliyati, idroki, qaygʻurishi ifodalanadi. U inson faoliyatida muhim oʻrin tutadi.

10-mavzu. Eshitishda nuqsoni mavjud bolalarning tasavvur va hayol xususiyatlari

Tasavvuri – bu predmet va xodisalarni xissiy koʻrgazmali umumlashgan obrazlaridir. Xotira faoliyati natijasi sifatida ular oʻtmishida inson tomonidan idrok etilgan predmet, xodisalarni ifodalaydi, bevosita faoliyat natijasida sezilgan obrazlarning idroki yuzaga keladi

11-mavzu. Eshitishda nuqsoni boʻlgan bolalar tafakkuri va nutqini rivojlantirish.

Til va tafakkur oʻrtasidagi munosabatlarning oʻta muhim va murakkab masalasi umumiy tilshunoslikning markaziy muammolaridan biridir. Bu nafaqat tilshunoslikning umumiy savollari bilan bogʻliq chuqur nazariy muammo. Uslubiy ahamiyatga ega boʻlib, lingvistik tadqiqot yoʻnalishini va uning usullarini belgilaydi. Shunday qilib, semasiologiya, leksikologiya, morfologiya va sintaksisning koʻplab oʻziga xos til muammolariga murojaat qiladi.

12-mavzu. Eshitishda nuqsoni boʻlgan bolalarni shaxsini oʻrganishning umumiy masalalari

Jamiyatda muvaffaqiyatli moslashish koʻp jihatdan xarakterning ushbu xususiyatlariga bogʻliq. Shuning uchun bolada bunday fazilatlar zarur tarbiyalamoq . Masalan, siz chaqalogʻingiz bilan oilaviy bayram munosabati bilan qoʻshnilarga sovgʻalar olib borishingiz mumkin, uchrashuvda - doʻstingizdan uning his-tuygʻularini soʻrang, maydalanganlarni qarindoshlaridan biriga yoki doʻstlaridan biriga tugʻilgan kuniga sovgʻa qilish uchun taklif qiling. oʻz qoʻllari

13-mavzu. Eshitishda nuqsoni boʻlgan oʻquvchilarni kasbga munosabati.

Mehnat tarbiyasida, avval aytilganidek, mehnat taʼlimi va kasbga yoʻnaltirish jarayonlarining ham oʻrni katta. Chunki bu jarayonlarda oʻquvchilar bevosita tegishli mehnat koʻnikmalarini egallash va ularni mustaqil ravishda qoʻllash bosqichini oʻtaydilar. Shuningdek, ular bu asnoda qaysi bir mehnat yoʻnalishi oʻziga muvofiqroq ekanligini bilib oladilar. Shuning uchun ham mehnat taʼlimi imkon qadar xilma-xil boʻlishi hamda oʻquvchilarning aqliy, jismoniy imkoniyatlari va jinsiy xususiyatlariga muvofiq kelishi zarur.

14-mavzu. Eshitishda nuqsoni boʻlgan oʻquvchilarning hissiy emotsional iroda sferasini tavsifi

Har bir inson hayotida hissiyotlar katta ahamiyatga ega. Ammo bola uchun his-tuygʻular ham ob'ektlar va hodisalarning qiymatini belgilovchi omilga, ularning sifatining oʻziga xos standartiga aylanadi. Aynan his-tuygʻular yordamida

maktabgacha yoshdagi bola atrofidagi kichik dunyoni idrok etadi, ular tufayli u kattalarga nimani his qilayotganini va his qilayotganini ko'rsatishi mumkin.

15-mavzu. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning faoliyat jarayonini o'ziga xosligi

Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari ta'lim-tarbiya berish, korrektsiyalash va davolash-sog'lomlashtirish muassasalari hisoblanadi hamda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning umumiy o'rta ta'lim olishda va ularni bilish imkoniyatlariga muvofiq tarbiyalashda, ularning jamiyatga moslashuvi va integratsiyalashuvida ko'maklashish, shuningdek, ijtimoiy yordamga muhtoj oilalarga farzandlarini tarbiyalash va ularga ta'lim berishda yordam ko'rsatish maqsadida tashkil etiladi.

III. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Surdopedagogika va surdopsixologiya faining maqsad, vazifalari, obyekti va predmeti.
2. Eshitishi nuqsoni bo'lgan bolalar ta'lim tizimi.
3. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni o'qitishning mazmuni va metodlari.
4. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar tarbiya nazariyasi
5. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarda analizatorlarning funksional imkoniyatlaridan foydalanish.
6. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida korreksion mashg'ulotlar
7. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning ruxiy rivojlanishining o'ziga xosligi.
8. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar sezgi va idrok xususiyatlari
9. Eshitish qobiliyati buzilgan shaxslarning diqqat va xotira xususiyatlari
10. Eshitishda nuqsoni mavjud bolalarning tasavvur va hayol xususiyatlari
11. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar tafakkuri va nutqini rivojlantirish
12. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni shaxsini o'rganishning umumiy masalalari
13. Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarni kasbga munosabati.
14. Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning hissiy emotsional iroda sferasini tavsifi
15. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning faoliyat jarayonini o'ziga xosligi.

Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'limni baholash – bu talabalarning jamoaviy tartibda va yakka tartibda berilgan amaliy loyihalarni bajarishlari orqali amalga oshiriladi. Bunda har bir talabaga bitta jamoaviy loyiha va ikkita yakka tartibda bajariladigan loyiha beriladi. Talaba berilgan loyihaning maqsad va vazifalarini, mohiyatini tushungan holda qo'yilgan masalani o'rganib, izlanishlar olib boradi. Olingan natijalarni tahlil qilib, hulosalari bilan taqdimotlar tayyorlab himoya qiladi. Ishchi fan dasturida loyihalarning soni, mavzusi, mazmuni bajarish usullari va topshirish

	muddatlari to'liq ochib beriladi. Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular: 1. Eshitishda nuqsoni mavjud bolalarning tasavvur va uning xususiyatlari 2. Eshitish qobiliyati buzilgan bolalarning xayol xususiyatlari. 3. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar tafakkurini rivojlantirish. 4. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni og'zaki nutqining psixologik asosi 5. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarda yozma nutqni shakllantirishning psixologik asoslari 6. Daktilologiya va imo – ishora nutqi eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar nutqi sifatida. 7. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarni shaxsini o'rganishning umumiy masalalari 8. Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarni kasbga munosabati 9. Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning hissiy emotsional 10. iroda sferasini tavsifi 11. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning faoliyat jarayonini o'ziga xosligi 12. Sudopsixologiya maxsus psixologiyaning bo'limi sifatida 13. Surdopsixologiya va surdopedagogikaning o'zaro aloqadorligi. 14. Surdopsixologiya psixologiyaning boshqa sohalari uchun ahamiyati 15. Kar bolalarning og'zaki nutqiga psixologik tavsif 16. Kar bolalarda yozma nutq shakllanishining psixologik xususiyatlari 17. Eshitish qobiliyatini yo'qotganlarning og'zaki nutqni idrok etishi (labdan o'qish) 18. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar idrokining o'ziga xos xususiyatlari 19. Eshitish qobiliyati buzilgan shaxslarning diqqat xususiyatlari 20. Eshitishda nuqsoni mavjud bolalarning xotirasining o'ziga xos xususiyatlari
3.	VII. Ta'lim natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar) Fanni o'zlashtirish natijasida talaba: - O'zbek imo-ishora tilini yanada rivojlantirish va uning huquqiy maqomini oshirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish, undan muloqot vositasi sifatida foydalanishni rag'batlantirib borish; o'zbek imo-ishora tili va o'zbek imo-ishora tili zamonaviy axborot texnologiyalar, innovatsion vositalar va usullarni keng qo'llash bilishi kerak. Tilshunoslikning, xususiyl tilshunosliklardan farqli ravishda, tilni umuman insonga xos hodisa, insonning ajralmas qismi sifatida o'rganuvchi bo'limi. Umumiy tilshunoslikning asosiy vazifasi dunyo tillariga xos eng umumiy belgi— xususiyatlarni aniklash va yoritishdir. Bu vazifa ayrim tillar va til guruxlari yuzasidan kuzatishlarni umumlashtirish; til qurilishining, tabiiy va mashina tillari semantikasi va sintaksisining, shuningdek, fonetikaning (faqat tabiiy tillarda) eng umumiy, universal krnuniyatlarini aniklash orqali hal etiladi. Xususiyl tilshunoslik esa o'z urganish manbaiga ko'ra ayrim bir tilga (rusistika), biror tillar guruhi yoki oilasiga (romanistika, turkiyshunoslik), bir mintaka yoki tipologik guruhga mansub tillarga (bolqonshunoslik, kavkazshunoslik) xos xususiyatlarni o'rganadi, tasavvurga ega bo'lishi; (bilim)

	- O'zbek tilshunosligida fonetika doirasida, asosan, nutq tovushlari [ularning artikulyatsion, akustik, perseptiv (psixofonetik) va funksional tomonlari] va ohang (bo'g'in, sintagma, urg'u va boshqalar), Adabiy til me'yorlariga to'la mos kelishi uchun bu adabiy me'yorlarni u mukammal o'rganmog'i hayotiy zaruratdir. Agar o'qituvchi nutqi adabiy til me'yorlariga to'la mos kelsa bu o'quvchilarning yutug'idir. Chunki bola ustozidan ta'lim oladi, hattoki unga taqlid ham qiladi. To'g'ri, boshqa soha vakillaridan ham adabiy til me'yorlariga rioya qilgan holda so'zlash talab etiladi. Ammo o'qituvchi kelajak avlod tarbiyachisi sifatida bola dunyoqarashini shakllantiradi. Shuning uchun ham o'qituvchi har qanday vaziyatda va har qanday sharoitda o'z nutqiga e'tiborli bo'lmog'i talab etilishi, Grafika muayyan tilning fonetik-fonologik, leksik-semantik va morfologik birliklarini yozuvda ifodalash uchun maxsus shakllantirilgan optik-grafik belgilar tizimidir. Bu tizim belgilarining har biri grafik tilshunoslikda grafemalar sanaladi. Yozuvning tovush tili bilan aloqasi, odatda, ana shu grafemalar vositasida amalga oshiriladi. Shuning uchun ular grafik tizimning eng asosiy strukturaviy-funksional birligi hisoblanadi. Grafema tashqi (moddiy) va ichki (mavhum) tomonlari bor bo'lgan bilateral birlikdir. U shu ikki tomonning - ifodalovchi va ifodalanuvchilarning uzviy bog'liq bo'lishi. foydalana olishi; (ko'nikma). - Nutqning madaniyligini ta'min etadigan to'g'rilik, aniqlik, mantiqiylik, ifodalilik, boylik, soflik, jo'yalilik kabi bir qator kommunikativ sifatlar mavjud. Ana shu kommunikativ sifatlarining barchasini o'zida mujassamlashtirgan nutq madaniy hisoblanadi. Har qanday nutqning asosiy maqsadi muayyan axborotni tinglovchiga yetkazish, shu yo'l bilan unga ta'sir qilishdan iborat bo'lib, mazkur sifatlarining jami nutqning ta'sirchanli malakalarga ega bo'lishi kerak.
4.	VIII. Ta'lim texnologiyalari va metodlari: • ma'ruzalar; • interfaol keys-stadilar; • seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar; • jamoa bo'lib ishlash va hioya qilish uchun loyihalar
5.	IX. Kreditlarni olish uchun talablar: Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar va tushunchalar haqida mustaqil mushohada yuritish, joriy va oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha variantlar asosida yozma topshiriqlarni bajarishi zarur.
6.	X. Asosiy adabiyotlar: 1. Qodirova F.U., Yunusova X.Sh., Inklyuziv va korreksion ta'limning filologik asoslari texnologiyalar , 2022 yil, ZEBO_PRINT 2. Qo'ng'urov R., va boshqalar. Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari. - Toshkent, 1992. 3. Begmatov E., va boshqalar. Adabiy norma va nutq madaniyati. -Toshkent,

	1973. 4.Nosirov P. O‘zbek nutq madaniyati//O‘quv qo‘llanma. –T.:O‘AJBNT, 2004. 5.Sultonsaidova S., O‘.Sharipova. O‘zbek tili stilistikasi.//O‘quv qo‘llanma. –T., 2009. XI. Qo‘shimcha adabiyotlar 1. Avvalboyeva D., Imo-ishora tili,Toshkent 2021 2. Qodirova F.U., Sayfullayeva I.Q., Inklyuziv va korreksion ta’limda Art texnologiyalar, 2022 yil, ZEBO_PRINT 3. Qodirova F.U., Achilova S.J., Dehqanova M.G’, Logopedik texnologiya. 2023 yil 4. Qodirova F.U., Dehqanova M.G’., Pulatova D.A., Ibadullayeva SH.N., Surdopsixologiya, 2023 yil 5. Mirziyoyev Shavkat Miromonovich. Yangi O‘zbekiston strategiyasi.- Toshkent, 2021. -458 b. 6. Jiyanova N., Mo‘minova O., Maksumova S. Nutq madaniyati. 1va 2-kitob. –Toshkent: Navro‘z, 2016. Axborot manbalari http://www.edu.uz–O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi sayti. http://www.uzedu.uz – O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi sayti. www.pedagog.uz www.cspi.uz www.pedagog.uz www.edu.uz www.natlib.uz (A.Navoiy nomidagi O‘z.MK) www.ziynet.uz - Ziynet axborot-ta’lim resurslari portali
7.	Chirchiq davlat pedagogika universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va universitet Kengashining 2023 yil “_____” _____dagi qarori bilan tasdiqlangan
8.	Fan/modul uchun ma’sul: Dehqanova M.G’.- Pedagogika fakulteti, Maxsus pedagogika kafedrası o’qituvchisi.
9.	Taqrizchilar: Teshaboyeva Feruza - Qo’qon davlat pedagogika institute, maxsus pedagogika kafedrası dotsenti (Phd); Samarova Shohista – CHDPU, Pedagogika fakulteti, Psixologiya kafedrası dotsenti.